

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра англійської мови з методикою викладання

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ
НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 5-9 КЛАСІВ ЗЗСО

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗАМм-24

ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014 Середня освіта
(Англійська мова та зарубіжна
література)

Сазонової Юлії Олегівни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Гарлицька Т. С.

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Сазонова Юлія Олегівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Заявляю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ	7
1.1. Поняття, сутність лексики соціокультурного спрямування в лінгвістиці..	7
1.2. Значення та функції лексики соціокультурного спрямування.....	13
1.3. Класифікація соціокультурної лексики.....	19
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	24
2.1. Аналіз програм та підручників у контексті досліджуваної проблеми	24
2.2. Формування соціокультурної компетентності за допомогою лексики	37
2.3. Види вправ для формування соціокультурної компетентності учнів 5-9 класів.....	Error! Bookmark not defined.
Висновки до другого розділу.....	42
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна іншомовна освіта дедалі більше орієнтується на формування не лише мовної, а й соціокультурної компетентності учнів, що є необхідною умовою ефективного міжкультурного спілкування в глобалізованому світі. Знання мови без розуміння культурного контексту призводить до комунікативних бар'єрів, непорозумінь і викривлення смислів. Саме тому лексика соціокультурного спрямування посідає центральне місце у процесі вивчення англійської мови, оскільки вона відображає національні цінності, традиції, соціальні норми, побут і світогляд носіїв мови.

Проблема вивчення соціокультурної лексики активно розробляється як у зарубіжній, так і у вітчизняній лінгвістиці (В. Телія, Р. Вільямс, О. Кучерук, О. Горошкіна, Ф. Саутвуд, М. Вайт та ін.). Однак, попри значну кількість досліджень, питання практичної реалізації цього аспекту у шкільному курсі англійської мови, зокрема в контексті формування соціокультурної компетентності учнів середньої ланки, залишаються недостатньо розробленими. Існує потреба в систематизації лексики соціокультурного спрямування, визначенні її основних типів, критеріїв добору та способів ефективного використання у навчальному процесі.

Актуальність теми зумовлена необхідністю поєднання лінгвістичного, культурологічного й методичного підходів до навчання англійської мови в умовах Нової української школи. Вивчення соціокультурної лексики забезпечує не лише мовну підготовку, а й виховання толерантності, громадянської свідомості, поваги до культурного різноманіття, що має важливе значення для розвитку особистості учня у ХХІ столітті.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному аналізі лексики соціокультурного спрямування англійської мови як засобу формування соціокультурної компетентності учнів середньої школи.

Для досягнення мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. З'ясувати сутність поняття «лексика соціокультурного спрямування» в сучасній лінгвістиці;
2. Проаналізувати основні підходи до класифікації соціокультурної лексики англійської мови;
3. Визначити значення та функції соціокультурної лексики у процесі міжкультурної комунікації;
4. Проаналізувати шкільні програми та підручники з англійської мови щодо реалізації соціокультурного компонента;
5. Визначити методи, прийоми та вправи, які сприяють ефективному засвоєнню соціокультурної лексики;

Об'єктом дослідження є лексика соціокультурного спрямування в англійській мові.

Предметом дослідження є особливості використання соціокультурної лексики на заняттях англійської мови.

Матеріал дослідження. Матеріалом для дослідження слугували навчальні програми, модельні програми МОН України, підручники та навчально-методичні комплекси з англійської мови для учнів 5–9 класів (автори О. Карп'юк, Л. Коваленко, В. Редько, С. Сотникова, І. Задорожна, Г. Мітчелл та ін.), а також автентичні джерела, наукові та методичні праці вітчизняних і зарубіжних дослідників (О. Кучерук, Р. Вільямс, О. Олійник, І. Беденко, Є. Солопун, Л. Волошина, Д. Федорова).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: аналіз і синтез – для узагальнення теоретичних положень і визначення сутності соціокультурної лексики; індукція і дедукція – для встановлення логічних зв'язків між мовними і культурними явищами; компонентний і контекстологічний аналіз – для дослідження семантики соціокультурних одиниць і їх функціонування в текстах; аналіз словникових дефініцій – для визначення лексико-семантичних варіантів культурно маркованих слів; описовий метод – для опису особливостей лексики соціокультурного спрямування; метод аналізу

навчальних програм і підручників – для виявлення рівня реалізації соціокультурного компонента у змісті шкільної освіти.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані у практиці викладання англійської мови в закладах загальної середньої освіти, у розробленні навчально-методичних матеріалів, укладанні тематичних словників і посібників. Запропоновані у роботі рекомендації сприятимуть удосконаленню системи формування соціокультурної компетентності учнів, підвищенню їхньої комунікативної культури та міжкультурної толерантності. Матеріали роботи також можуть бути корисними для студентів філологічних спеціальностей, учителів англійської мови, авторів підручників та розробників програм.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменування) та додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ

1.1. Поняття, сутність лексики соціокультурного спрямування в лінгвістиці

У сучасній лінгвістиці лексика соціокультурного спрямування розглядається як частина мовного матеріалу, яка відображає суспільні, культурні, етичні, релігійні, історичні та побутові особливості певного народу. Цей тип лексики забезпечує не лише передачу інформації, а й формування уявлення про світогляд, ментальність, цінності та поведінкові моделі носіїв мови. Основною функцією такої лексики є культурна інтерпретація мовленнєвої дійсності та формування міжкультурної комунікації.

Сутність лексики соціокультурного спрямування полягає в її здатності передавати елементи національної культури через мовні засоби. Вона охоплює слова та вирази, які позначають явища соціального життя, традиції, звичаї, ритуали, форми звертання, культурні реалії та концепти, які є унікальними для певного народу й часто не мають прямого відповідника в інших мовах. Прикладами можуть бути такі слова, як «суботник», «бабуся», «домовленість», що мають не лише лексичне значення, але й соціокультурне навантаження.

У мовознавстві дослідники (зокрема, В. Телія, Т. Бондар, І. Гаркуша, М. Шиловська) підкреслюють важливість вивчення таких одиниць у контексті мовної картини світу. Вони вважають, що соціокультурна лексика виконує роль містка між мовою та культурою, сприяє глибшому розумінню специфіки національної ідентичності та мовної поведінки носіїв мови. Особливу роль ця лексика відіграє у процесі вивчення іноземних мов, де вона є ключовим компонентом формування соціокультурної компетентності.

Українські вчені (зокрема, О. Кучерук, О. Горошкіна) наголошують, що соціокультурна лексика охоплює знання, пов'язані зі світовою, національною, регіональною культурою, цінностями, що визначають стосунки між людьми та

між людиною і світом. До цієї лексики належать слова, які відображають культурні надбання, традиції, соціальні норми, морально-етичні й естетичні цінності, а також досвід ціннісного ставлення до світу та здатність до життєтворчості в певному лінгвосоціумі [17]. О. Кучерук зазначає, що соціокультурна лексика – це мовний матеріал, який забезпечує формування соціокультурної компетентності, тобто здатності особистості організовувати свою діяльність (зокрема й мовленнєву) з урахуванням соціальних норм, культурних традицій і цінностей [17].

У британській та американській лінгвістиці термін «лексика соціокультурного спрямування» (*sociocultural vocabulary*) як окремий, вузько визначений термін, використовується рідко. Проте, концепція лексики, що відображає соціальні та культурні реалії, активно розглядається у працях із соціолінгвістики та культурної семантики.

Р. Вільямс, досліджуючи ключові слова, які відображають культурні та соціальні цінності суспільства, підкреслює, що такі слова є значущі, обов'язкові слова в певних видах діяльності та їх тлумачення; вони є вказівними словами в певних формах мислення – тобто, це лексика, що відображає способи мислення, цінності та соціальні практики певної культури [9].

К. Галл, М. Бухольц, Д. Гаймз, Е. Сапір розглядають термін «соціокультурна лінгвістика» як міждисциплінарну галузь, що вивчає взаємозв'язок мови, культури та суспільства. Вона охоплює аналіз лексики, яка відображає соціальні ролі, культурні цінності, ідентичність, історичний досвід, а також соціальні норми та взаємини [19].

У сучасній британській лексикографії простежується тенденція розглядати словники не лише як джерело мовних норм, а й як відображення соціокультурних змін, цінностей та ідентичності нації [58]. Соціолінгвісти (Дж. Бломерт, В. Лабов) також підкреслюють, що лексика є індикатором соціальної структури, культурних норм і групової ідентичності, а її вивчення дозволяє зрозуміти соціальні процеси, цінності та зміни у суспільстві [6].

Об'єднуючи визначення лексики соціокультурного спрямування, на яке посилаються британські та американські дослідники, опираємося на теоретичний доробок Р. Вільямса. Він розглядає культуру як «спосіб життя» і підкреслює, що лексика, пов'язана із соціокультурними явищами, відображає соціальні норми, цінності, традиції та форми мислення певного суспільства. Р. Вільямс вважає, що соціокультурна лексика – це значущі слова, які є індикаторами культурних і соціальних процесів, і що культуру потрібно розглядати як комплекс символічних систем, що формуються в соціальному житті. Цей підхід є фундаментальним для сучасного розуміння соціокультурної лексики як частини соціології культури. [29; 30].

Отже, лексика соціокультурного спрямування є цінним інструментом мовної репрезентації культури народу та ефективним засобом міжкультурного діалогу, що особливо актуально в умовах глобалізації та культурного різноманіття сучасного світу. Англійська мова, як носій культури, містить велику кількість лексем, які відображають специфіку англomовного світу. Вони формують окремий пласт соціокультурної лексики. Умовно цю лексику можна поділити на такі основні види [31]:

1. Лексика реалій.

Це слова, які позначають специфічні предмети матеріальної або духовної культури, характерні лише для певного народу, країни або історичного періоду. Їх неможливо повноцінно перекласти без опису або адаптації, оскільки вони відсутні в іншій культурі.

Приклади: *(традиційний британський бар), американське свято подяки, член парламенту Великої Британії.*

Такі слова є носіями культурної інформації, тому особливо важливі у міжкультурній комунікації.

2. Етнолексика.

Ця лексика пов'язана із традиційним способом життя, національними обрядами, святами, кухнею, одягом, архітектурою тощо. Етнолексика є показником менталітету та етнічної ідентичності народу.

Приклади: *шотландський чоловічий одяг, Sunday roast (традиційна британська недільна вечеря), tea time (час чаювання), Halloween (традиційне свято з кельтським корінням).*

3. Ідеологічна та політична лексика.

Ці лексичні одиниці формуються в межах суспільно-політичного життя країни та відображають її політичну систему, структуру влади, історію. Такі слова можуть бути не зовсім зрозумілими представникам інших країн без певного культурного контексту.

Приклади: *Brexit, Democrats, House of Lords, Commonwealth, Tory.* Ця лексика важлива для розуміння політичних процесів у Великій Британії та США.

4. Релігійно-культурна лексика.

До цієї групи належать слова, що пов'язані з релігійними традиціями, обрядами, святами та морально-етичними цінностями, які є частиною культурного коду. Наприклад: *Великдень, Різдво, Англіканська церква (регіон США з переважаючим впливом євангельських християн).*

Релігійна лексика відіграє роль у формуванні моральних норм, традицій та культурної ідентичності.

5. Соціально-маркована лексика.

Ця група включає слова, які визначають соціальний статус, професійну або освітню приналежність особи, її економічне становище чи клас. Такі лексеми часто вказують на стереотипи, соціальні ролі або культурні очікування. Наприклад, *blue-collar (представник робітничого класу), posh (розкішний, вишуканий), Ivy League (престижні університети США), working-class.*

Вони допомагають розпізнати соціальну стратифікацію суспільства.

6. Фразеологізми з культурним забарвленням.

Це сталі словосполучення, які мають образну структуру та виражають культурно-специфічні ідеї або уявлення. Без знання культурного контексту зрозуміти їх зміст буває складно. Наприклад: *to keep a stiff upper lip (стримано переносити труднощі – типова британська риса), American Dream, Big Brother*

(як символ нагляду та контролю), *to rain cats and dogs* (йде сильна злива). Такі вирази містять глибоко вкорінені символи культури.

7. Символічна лексика.

Ці лексеми є культурними символами, які втілюють національні цінності, гордість народу, історичні події або культурні архетипи. Вони використовуються не лише в мові, а й у мистецтві, політиці та освіті. Приклади: *Uncle Sam* (персоніфікований образ США), *Union Jack* (прапор Великобританії), *Statue of Liberty*. Символічна лексика має велике емоційне та ідентифікаційне навантаження.

Означена класифікація допомагає не лише структурувати лексичний матеріал, а й краще розуміти механізми культурної комунікації, зокрема в процесі викладання англійської мови як іноземної. Продовжуючи виклад, конкретизуємо методичні орієнтири для роботи з лексикою соціокультурного спрямування та доповнимо подану класифікацію прикладами й критеріями добору.

По-перше, у навчальному курсі доцільно закріпити операційне визначення: соціокультурна лексика – це одиниці, які одночасно кодують предметний зміст і «культурну настанову» мовця (норми ввічливості, ролі, цінності, ідентичності), а отже повинні опрацьовуватися у функціональних ситуаціях спілкування, а не як ізольовані слова [29]. Такий підхід узгоджується з ідеєю Р. Вільямса про «ключові слова» культури як індикатори соціальних практик і способів мислення [30].

Критерії добору одиниць (для робочих програм і поурочного планування):

1. культурна релевантність (наявність зв'язку з реальними практиками та цінностями спільноти) [6];
2. частотність/вживаність у типових підліткових сценаріях (школа, онлайнове спілкування, місцеві громади) [40; 12; 26];
3. потенціал для міжкультурного зіставлення (є з чим порівняти в українській культурі) [17; 30];

4. прозорість/непрозорість значення (непрямі або безеквівалентні одиниці вимагають контексту, глос і зразків уживання) [6];

5. жанрова багатофункційність (слово/вираз природно «працює» в діалозі, есе, дебатах, інструкції) [29; 47].

Існують певні дидактичні поради щодо використання різних видів соціокультурної лексики:

1. Лексика реалій: *MP, constituency, borough, Thanksgiving, freshman, prom*. Можна подати через «культурні капсули» (міні-тексти + візуали) з короткими поясненнями «що? де? для чого?», обов'язково зіставляючи з локальними аналогами/відсутністю таких [6]. Домашнє завдання: мікро-словничок із дефініцією та прикладовим реченням у «живому» контексті [47].

2. Етнолексика: *kilt, Sunday roast, tea time, Guy Fawkes Night*. Доцільне рольове моделювання ритуалів/звичаїв (запрошення, привітання, дяка) і рефлексія «що доречно/недоречно» з погляду етикету [30; 12].

3. Ідеологічна й політична лексика: *Brexit, House of Commons/Lords, caucus, swing state, Tory/Labour, Democrat/Republican*. Опрацьовується через інфографіку «як влаштовано» + нейтральні дефініції; підлітковий рівень – на рівні «структури» та базових понять без поляризації, з увагою до маркерів позиційності в мові [29].

4. Релігійно-культурна лексика: *Easter, Christmas, Anglican Communion, Lent, gospel choir*. Важливо уникати оцінних суджень; завдання – опис практик і комунікативних формул (вітання, побажання) з толерантною лексикою [40].

5. Соціально маркована лексика. *blue-collar/white-collar, working-class, posh, Ivy League, state school, public school (UK)*. Необхідні попереджувальні примітки щодо стереотипів; вправи на коректне перефразування упереджених висловлювань [29; 40; 58].

6. Фразеологізми з культурним забарвленням: *to keep a stiff upper lip, American Dream, Big Brother, to rain cats and dogs*. Подаємо з мікро-етюдами

контексту і застереженням щодо жанрової доречності (усне/письмове, формальне/неформальне) [31].

7. Символічна лексика: *Uncle Sam, Union Jack, Statue of Liberty, The Crown*. Доцільні мультимедійні міні-проекти «символ – історія – сучасна інтерпретація», щоб показати змінність значень у часі [6; 30; 57].

Окремої уваги потребують динамічні підсистеми лексики – молодіжний сленг і неологія. Для середньої школи слід обирати прозорі, безпечні одиниці, демонструючи тріаду *форма – значення – соціальний реєстр* і підкреслюючи, що сленг контекстно обмежений [40; 58; 26]. Так можна тренувати «мовну чутливість» і запобігти комунікативним хибам у міжнародних онлайн-спільнотах [40].

Важливим аспектом є також лексикографічна підтримка: сучасні британські практики укладання словників дедалі більше фіксують соціокультурні зміни, варіативність реєстрів і дискурсивні позначки (region/usage/label), що варто інтегрувати в учнівські «картки слів» (джерело, реєстр, приклад, культурна примітка) [6]. Це поєднання опису і функції резонує з соціокультурною лінгвістикою як міждисциплінарною рамкою для аналізу мови, культури й суспільства [25].

Робота з лексикою соціокультурного спрямування буде результативною за умови чітких критеріїв добору, функціоналізації в комунікативних сценаріях та постійної міжкультурної рефлексії. Такий підхід узгоджується із сучасними теоріями культури (Р. Вільямс), соціокультурної лінгвістики та шкільної методики, і безпосередньо сприяє формуванню компетентного, етично чутливого комунікатора в глобальному середовищі [30].

1.2. Значення та функції лексики соціокультурного спрямування

Вивчення лексики соціокультурного спрямування є надзвичайно важливим у процесі навчання англійської мови з таких причин:

- Формування соціокультурної компетенції. Знання соціокультурної лексики допомагає учням розуміти культурні особливості носіїв мови, їхні традиції, норми поведінки, етикет і способи комунікації. Це сприяє адекватній міжкультурній взаємодії і запобігає непорозумінням у спілкуванні [40].
- Розвиток міжкультурного діалогу. Вивчення такої лексики збагачує знання учнів про інші культури, стимулює толерантність, повагу до культурних відмінностей і пошук спільних рис, що є важливим у глобалізованому світі [30].
- Підвищення мотивації і ефективності навчання. Уведення елементів культури в навчальний процес робить уроки більш цікавими, наближає їх до реальних життєвих ситуацій, що підвищує мотивацію учнів і сприяє кращому засвоєнню мови [12], [47].
- Підготовка до реальної комунікації. Соціокультурна лексика дозволяє моделювати типові ситуації спілкування в англomовному середовищі, що розвиває комунікативні навички і готує учнів до успішної взаємодії у різних соціальних контекстах [40].
- Виховання громадянина світу. Знання і розуміння соціокультурних аспектів мови формує в учнів здатність бути відкритими, відповідальними і гідними представниками своєї культури в міжнародному спілкуванні [40].

Лексика соціокультурного спрямування відіграє важливу роль у формуванні, збереженні та передачі культурних і соціальних особливостей англomовного світу. Вона є ключем до розуміння не лише мови, а й способу мислення та життя носіїв. Основними рисами лексики соціокультурного спрямування є:

1. Відображення культури. Через мову ми пізнаємо світогляд народу. Лексика, пов'язана з традиціями, святами, кухнею, релігією, історією, дозволяє нам «зануритися» в культуру: Слова *Thanksgiving, Royal Family, pub, football* (у британському світогляді) –мають культурне навантаження.

2. Формування мовної компетентності. Опанування соціокультурної лексики допомагає краще розуміти носіїв мови, уникати комунікативних

помилки, а також відповідно реагувати в різних ситуаціях, що є важливим для ділового спілкування, міжособистісних стосунків, подорожей чи життя за кордоном.

3. Вираження ідентичності та належності. Мовні одиниці можуть свідчити про регіональне походження, соціальний статус, вік чи професійну належність. Наприклад: *mate* (Австралія, Британія) – спосіб звертання до друга; *y'all* – характерне для південних штатів США.

4. Забезпечення культурної адаптації. Знання соціокультурної лексики полегшує інтеграцію в нове середовище, допомагає розуміти гумор, іронію, натяки, культурні відсилки. Без цього – навіть з граматиною і словником – можлива втрата сенсу в діалозі.

5. Збагачення мовлення. Ідіоми, фразеологізми, сталий сленг, притаманні певній культурі, роблять мовлення виразним, природним і емоційно насиченим: *Break the ice, spill the beans, once in a blue moon* – такі звороти створюють образність та динаміку в розмові.

6. Посередництво між культурами. Словниковий запас, що відображає культурні особливості, виступає своєрідним містком між культурами. Завдяки йому носії інших мов можуть не лише вивчати англійську, а й краще розуміти специфіку англосовних країн, що сприяє: розвитку міжкультурної толерантності; глибшому розумінню чужих традицій, норм і цінностей; уникненню стереотипів та непорозумінь у міжнародному спілкуванні.

7. Формування світогляду. Мова формує мислення; через специфічну лексику англійської мови ми засвоюємо певну модель світу. Наприклад:

- слова, пов'язані з індивідуалізмом (*self-made, freedom, personal space*), демонструють пріоритет особистості у західній культурі;
- лексика, що підкреслює час (*schedule, deadline, time is money*), показує важливість ефективності й планування.

8. Підвищення мовного авторитету. Володіння соціокультурною лексикою демонструє глибокий рівень знання мови, що викликає повагу серед

носіїв. Це особливо важливо для викладачів англійської, перекладачів, міжнародних менеджерів, студентів, які планують навчання за кордоном.

Лексика соціокультурного спрямування – це слова й вирази, які відображають культурні особливості, соціальні норми, традиції та цінності певного народу або спільноти. Вона виконує низку важливих функцій:

1. Комунікативна. Забезпечує ефективну взаємодію у межах культурного середовища. Культурно обумовлені вирази допомагають краще розуміти один одного. Наприклад: *How are you?* – використовується як привітання, а не буквально; *Cheers* – у британській англійській означає як «дякую», так і «будьмо!».

2. Культурно-ідентифікаційна. Допомагає виразити приналежність до певної культури або суспільства через специфічні слова та фрази. Наприклад: *Fourth of July, Thanksgiving* – свята, характерні для США; *Fish and chips, pub* – типові для Британії.

3. Інформативна. Передає знання про побут, соціальні інститути та культурні реалії англomовних країн. Наприклад: *Parliament, county fair, rugby* – відображають політичну, соціальну чи спортивну сферу.

4. Регулятивна. Через лексику відбувається уникнення вульгаризмів у формальному спілкуванні, а також встановлюються правила поведінки, форми ввічливості, прийнятні у тій чи іншій ситуації. Наприклад: *Please, sir, ma'am, excuse me* – мовні формули ввічливості.

5. Емоційно-експресивна. Допомагає виразити емоції, ставлення, переживання через ідіоми, вигуки або сленг. Наприклад: *I'm over the moon* – я на сьомому небі від щастя; *It's not my cup of tea* – це мені не до душі.

6. Аксиологічна (ціннісна). Відображає моральні уявлення суспільства про добро і зло, позитивні або негативні якості. Наприклад: Позитивні: *independent* (незалежний), *brave* (сміливий), *hard-working* (працьовитий); Негативні: *lazy* (ледачий), *arrogant* (зарозумілий), *unreliable* (ненадійний).

Підсумуємо практичні наслідки опанування соціокультурної лексики для шкільного курсу англійської мови та окреслимо методичні кроки її цілеспрямованого формування. По-перше, робота з такою лексикою має бути функціональною й контекстною: слово вводиться не ізольовано, а в ролях і сценаріях спілкування (запрошення, вибачення, прохання, суперечка, публічний виступ), де учень тренує доречний реєстр і етикетні формули. Це безпосередньо підсилює соціокультурну компетентність і готує до реальної взаємодії в англомовному середовищі [40; 12; 47]. Доцільно застосовувати малі проєкти, рольові ігри, проблемні дискусії та «культурні капсули» (короткі автентичні тексти/аудіо з глосарієм), що довели ефективність у шкільній практиці [40; 8; 12].

По-друге, доречно закласти спіральну прогресію: від розпізнавання культурних маркерів і базових формул ввічливості у молодших класах – до порівняння норм і критичного осмислення культурних відмінностей у старших. Така логіка суголосна міждисциплінарній рамці соціокультурної лінгвістики (зв'язок мови, культури й суспільства) та ідеї про «ключові слова» як індикатори соціальних практик (за Р. Вільямсом) [2]. Водночас культурні смисли варто коментувати в термінах цінностей і соціальних ролей, а не стереотипів, спираючись на чіткі визначення й приклади вживання [29; 30].

По-третє, необхідна лексикографічна підтримка: учнівські картки слів мають містити не лише переклад, а й *usage labels* (формальність/регіон), типові колокації та культурну примітку. Сучасні практики британської лексикографії вже фіксують соціальні зсуви, зміни значень і маркери вживання – це варто інтегрувати у щоденну роботу з лексикою [6]. Такий підхід допомагає уникати прагматичних помилок і точніше добирати мовні засоби у міжкультурних ситуаціях [29].

По-четверте, слід приділяти увагу динамічним підсистемам: молодіжному сленгу, неологізмам і продуктивним моделям словотвору. Опрацьовуючи ці одиниці, важливо щоразу уточнювати соціальний реєстр і доречність уживання (формальне/неформальне, усне/письмове), аби запобігти хибам спілкування та

підтримати мовну гнучкість учнів [40; 58; 26]. Паралельно варто пояснювати, як базові, стилістично нейтральні слова набувають додаткового «оцінного» змісту в конкретних контекстах – це розвиває чутливість до значеннєвих відтінків і прагматики [32].

По-п'яте, окрема лінія роботи – фразеологія й культурно марковані ідіоми. Вони збагачують мовлення, проте потребують чіткої подачі: значення, типові ситуації, можливі обмеження. Доцільно подавати мікросцени або короткі діалоги, де ідіома «працює» на комунікативний намір (підтримка, емпатія, ввічлива незгода), з подальшою рефлексією щодо доречності в різних жанрах і регістрах [37]. Таке тренування забезпечує не лише образність, а й точність мовлення.

Отже, системне опрацювання лексики соціокультурного спрямування – через автентичний матеріал, функціональні завдання й рефлексію – підвищує мотивацію, поглиблює міжкультурний діалог і формує «мовний такт» учнів. Воно спирається на сучасні теоретичні підходи (ключові слова культури, соціокультурна лінгвістика) та узгоджується з вимогами шкільної методики до комунікативності й практичної спрямованості навчання [39]. У підсумку учні не лише знають про іншу культуру, а й уміють діяти в її межах – етично, доречно та впевнено.

1.3. Класифікація соціокультурної лексики

Класифікація лексики англійської мови є багаторівневою системою, яка охоплює як граматичні, так і семантичні аспекти, а також стилістичні особливості слів. Це дозволяє систематизувати лексичний склад мови і глибше розуміти її структуру. Пропонуємо розглянути загальну класифікацію лексики в англійській мові.

Граматична класифікація лексики. Англійська лексика поділяється за частинами мови на такі головні категорії:

- іменники (Nouns) – слова, що позначають предмети, людей, явища, місця. Вони можуть бути власними (імена, географічні назви) та загальними (загальні поняття), злічуваними (apple, dog) і незлічуваними (water, air).
- дієслова (Verbs) – виражають дії, стани або процеси (run, be, think).
- прикметники (Adjectives) – описують якість чи ознаку іменника (beautiful, large).
- прислівники (Adverbs) – уточнюють значення дієслів, прикметників чи інших прислівників, вказуючи на час, місце, спосіб, ступінь (quickly, very).
- займенники (Pronouns) – замінюють іменники для уникнення повторів (he, she, it).
- прийменники (Prepositions), сполучники (Conjunctions), вигуки (Interjections) – службові слова для зв'язку слів і речень [26].

Семантична класифікація лексики. Лексика класифікується за значенням та сферою використання. Основні види:

- за походженням: споконвічна (native) та запозичена (borrowed) лексика.
- за ступенем вживання: активна (часто вживана), пасивна (застаріла, нова, рідкісна).
- за територіальною ознакою: діалектизми, американізми, бритицизми.
- за сферою використання: професіоналізми, терміни, жаргон, сленг, розмовна та книжкова лексика.

Всередині семантики також виділяють:

- синоніми – слова з близьким значенням.
- антоніми – слова з протилежним значенням.
- омоніми – слова, однакові за звучанням чи написанням, але різні за значенням.
- полісемія – багатозначність слова.
- пароніми – схожі за звучанням, але різні за значенням слова [40].

Стилістична класифікація. За стилістичною ознакою лексика поділяється на:

- нейтральну (вживанню в офіційній, науковій, художній мові).
- розмовну та сленгову (жаргон, молодіжний сленг, емоційні вислови).
- офіційно-ділову (терміни ділової й адміністративної сфери).
- наукову і технічну лексику [58].

Лексика також класифікується за:

- семантичними зв'язками між словами у фразеологічних одиницях (фразеологізми можуть бути зрощеннями, єдностями, сполученнями) [40].
- тематичними групами: наприклад, лексика тварин, рослин, частин тіла, професій [22].
- семантичним потенціалом слів, що мають стильову нейтральність (найбільш продуктивні групи в термінотворенні: тварини, одяг, частини тіла) [18].

Ця багатогранна класифікація допомагає глибоко вивчати англійську лексику, розуміти функціональні та стилістичні особливості слів, а також їх соціокультурний контекст.

Класифікація лексики соціокультурного спрямування в англійській мові є важливою складовою розвитку міжкультурної компетенції та розуміння культурних особливостей мовної спільноти. Розглянемо детальніше кожен із ключових пунктів із посиланнями на джерела.

1. За сферами соціальних відносин і життєдіяльності. Ця класифікація базується на розподілі лексики за різними сферами суспільного життя, що відображає соціальні інститути, статуси і процеси:

- політична лексика включає терміни, що описують державні інститути, політичні процеси, владу й управління. Наприклад, *слова president, parliament, election є ключовими поняттями у політичній сфері. Ці лексичні*

одиниці допомагають розкривати суспільно-політичні процеси та структуру держави [19].

- економічна лексика відображає поняття, пов'язані з економікою, фінансами, торгівлею, виробництвом – терміни, такі як *market, inflation, budget*. Володіння цією лексикою важливе для розуміння суспільно-економічних процесів.

- соціальна лексика описує соціальні зв'язки та структури, наприклад *family, class, community*. Ця лексика відображає статуси в суспільстві, соціальні групи та ролі.

- освітня лексика охоплює лексичні одиниці, пов'язані з навчанням і педагогікою: *student, diploma, curriculum*. Вона важлива для розуміння освітньої системи й процесів у суспільстві.

- історична лексика включає слова, що відображають історичні події, періоди, таких як *revolution, monarchy, empire*, що дає змогу вивчати історію й культурні трансформації [52].

2. За культурними нормами та звичаями. Соціокультурна лексика відображає культурні особливості, звичаї, традиції, що є характерними для англomовних країн:

- лексика свят – слова, які пов'язують з культурними святкуваннями, наприклад *Christmas, Halloween, Thanksgiving*. Вони відкривають унікальні культурні ритуали.

- традиційні страви – назви культурних страв, що мають символічне або історичне значення, наприклад *roast turkey, pudding*.

- атрибути культурних подій – слова, які пов'язані з церемоніями, парадами чи іншими заходами, наприклад *parade, ceremony*.

- етикетні та поведінкові норми – слова та фрази, які демонструють обов'язкові норми ввічливості (наприклад, *please, sorry, thank you*), що є важливими для розуміння міжособистісної комунікації [18].

3. За регіональними особливостями. В англomовному світі існують мовні варіанти, які відображають особливості культур різних країн і регіонів:

- британізми – слова, що вживаються переважно у Великій Британії, наприклад *lorry* (вантажівка), *flat* (квартира).
- американізми – американські варіанти тих же понять: *truck*, *apartment*.

Також існують локальні діалекти, наприклад австралійський сленг (*aussie slang*) чи канадські варіанти, які мають свої лексичні особливості. Цей аспект класифікації допомагає у розумінні діалектних відмінностей і культурної різноманітності англomовного світу.

4. За стилістичними та функціональними ознаками. Ця класифікація розрізняє лексику залежно від стилю і ситуації спілкування:

- офіційна лексика (*business, government, legislation*) – використовується у формальних документах, офіційних промовах, професійній комунікації.
- розмовна лексика – словниковий запас повсякденного вжитку, більш вільний і емоційний (*guy, kid*).
- сленг – неформальна лексика, часто пов'язана з молодіжною культурою або певними професійними спільнотами (*bucks – гроші, cool*).
- професійна лексика – терміни з конкретних галузей, наприклад, юридичної чи медичної [42].

Цей поділ важливий для вибору адекватного стилю мовлення згідно з формою спілкування.

5. За типами соціокультурних концептів. Лексика соціокультурного спрямування також класифікується за тим, які концепти вона представляє:

- соціальні ролі – слова, що позначають соціальні функції або ролі: *teacher, boss, citizen*.
- соціальна ідентичність – лексика, що описує належність до певної соціальної групи: *class, ethnicity*.

– цінності та емоції – слова, що відображають фундаментальні соціокультурні цінності, такі як *freedom, justice, equality*. Ці терміни несуть важливий культурний і світоглядний контекст [36].

Висновки до першого розділу

Лексика соціокультурного спрямування відображає культурні, соціальні, історичні та етнічні особливості народу через мову. Вона є ключовою для формування соціокультурної компетентності та міжкультурної комунікації, допомагаючи розуміти цінності, норми та традиції інших культур.

Класифікація такої лексики охоплює лексичні одиниці різного типу: лексика реалій, етнолексика, ідеологічна, релігійно-культурна, соціально-маркована, фразеологізми з культурним забарвленням і символічна лексика. Їх опрацювання має бути функціональним, контекстним і підтримуватися лексикографічно.

Вивчення соціокультурної лексики підвищує мотивацію, розвиває міжкультурний діалог і мовний такт учнів, допомагає їм адаптуватися у культурно різноманітному світі та ефективно спілкуватися в англomовному середовищі. Вона виконує комунікативні, культурно-ідентифікаційні, інформативні, регулятивні, емоційно-експресивні та ціннісні функції.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Аналіз програм та підручників у контексті досліджуваної проблеми

Аналіз навчально-методичного забезпечення для учнів 5–9 класів ЗЗСО засвідчив, що чинні програмні документи з англійської мови орієнтовані на комунікативний, діяльнісний, особистісно орієнтований і культурологічний підходи. Їхньою метою є розвиток ключових компетентностей, зокрема соціокультурної – тобто здатності учнів формувати уявлення про себе як частину культурної спільноти, розуміти й поважати інші культури, співпрацювати із представниками різних етнічних і культурних груп [45].

Програми також наголошують на розвитку в учнів міжкультурної обізнаності – вміння описувати особливості своєї та інших культур, аналізувати соціальні явища, конструктивно порівнювати традиції та звичаї [28]. Проаналізуємо соціокультурне спрямування програм для учнів 5-9 класів ЗЗСО:

Щодо 5 класу, основний акцент зроблено на формуванні міжкультурної компетентності через знайомство з культурою, традиціями, звичаями країн, мова яких вивчається. Тематичні рубрики, які вивчаються на заняттях з англійської мови, – це шкільне життя, сім'я, дозвілля, національні свята, повсякденна культура. Мета програми передбачає формування позитивного ставлення до інших культур, вміння порівнювати їх із власною, розуміння ролі мови для спілкування у різних соціокультурних ситуаціях. Основна діяльність спрямована на участь у проєктах міжкультурного спрямування, простих видах комунікації з представниками інших культур [34].

Основним програмним акцентом у 6 класі є подальше ознайомлення з різними аспектами життя, традиціями, стереотипами власної і англійської культури. Головні теми охоплюють магазин, подорожі, спорт, харчування, роль

сім'ї та друзів у суспільному житті. Метою програми є розвиток соціальної відповідальності, толерантного ставлення; вміння порівнювати звички і правила поведінки різних країн. Основна діяльність спрямована на створення проєктів про культурні особливості, дискусії, порівняння культурних явищ, участь у командній роботі [34].

Стосовно сьомого класу, основний акцент зроблено на поглиблення знань про суспільне й культурне життя англomовних країн, порівняння традицій, свят, звичок. Розкриваються такі тематичні рубрики, як культура повсякдення, цінності, побут народу; медіа, історичні події, сучасність. Метою вивчення даної тематики є формування готовності до ефективної міжкультурної комунікації; здатність описувати власну та іноземну культуру, аналізувати, виражати точки зору щодо соціокультурних тем. Основна діяльність спрямована на участь у тематичних дискусіях, створення проєктів про культуру, співпраця в групах, аналіз інформації з різних джерел [28].

Головна увага у 8 класі надається розширенню знань про різноманіття англomовного світу: культурні і національні ідентичності, норми поведінки, етикет. Ключовими темами виступають порівняння стилів життя, міжособистісна й загальносоціальна взаємодія, вирішення конфліктів, культурні цінності. Мета програми передбачає формування активної громадянської позиції, вміння співпрацювати й взаємодіяти з людьми різного соціального й культурного походження. Мета діяльності досягається шляхом проєктної діяльності, вирішення комунікативних завдань у різних соціокультурних умовах, рефлексія над власним досвідом і поглядами [34].

Ключовим акцентом у 9 класі виступає аналіз особливостей соціуму, стереотипів, цінностей, мови й культури англomовних країн. Головними темами є: медіа, Інтернет, вплив культури на особистість, глобалізація, роль молоді, соціальні проблеми. Метою вивчення даної тематики є здатність критично мислити щодо соціально-культурних явищ, усвідомлювати соціальну відповідальність, оцінювати інформацію з різних культурних джерел. Основна діяльність спрямована на ведення дебатів, написання есе на соціокультурні

теми, розробка проєктів про громадські явища, пошук компромісів у спілкуванні [45].

Проаналізувавши програми за 5-9 класи, ми дійшли висновку, що із 5 по 7 класи соціокультурне спрямування програм суттєво не відрізняється, оскільки програми спрямовані переважно на знайомство та розширення знань про англomовну культуру, традиції та мову, а також формування вмінь порівнювати особливості чужої і власної культур. Програма за 8 клас передбачає не просто формування позитивного ставлення до інших культур, але й вивчення та порівняння різних стилів життя, вирішення міжкультурних конфліктів, формування активної громадянської позиції. Програма 9 класу націлена на критичний аналіз стереотипів та цінностей англomовних країн, використання різних доступних джерел інформації та формування особистої думки.

Досить чітко у навчальних програмах визначено лексичний компонент. Основні лексичні теми охоплюють такі сфери, як родина, школа, дозвілля, подорожі, екологія, соціальні взаємини тощо. Лексику підібрано з урахуванням сучасних культурних реалій і суспільних цінностей. Уведення слів і виразів відбувається в культурно обумовлених ситуаціях (наприклад, спілкування у школі, святкування, знайомство з традиціями інших країн) [45; 34].

Щодо видів навчальної діяльності, програма пропонує створювати проєкти, проводити дослідження, організовувати дискусії за темами, що мають соціокультурне підґрунтя, висвітлювати питання толерантності, соціальної відповідальності, глобальних викликів, культурних відмінностей [45; 34].

Програми для 5–9 класів засновані на комунікативному, діяльнісному, особистісно орієнтованому та культурологічному підходах. Їхня мета – формування комунікативної та соціокультурної компетентності учнів через системну роботу з лексикою, що відображає теми сучасного світу та міжкультурні зв'язки [34].

Вивчення лексики відбувається за тематичними блоками:

– Сім'я,

- Дозвілля,
- Подорожі,
- Природа,
- Традиції,
- Свята,
- Школа,
- Громада,
- Здоров'я, тощо.

Для кожної теми визначається певний лексичний мінімум, який учні повинні засвоїти у ході навчання [45]. Програми підкреслюють важливість країнознавчої та лінгвокраїнознавчої лексики:

- назви реалій країни, мова якої вивчається (географічні об'єкти, імена, назви свят і культурних явищ);
- етикетна лексика (привітання, прощання, формули ввічливості, подяки, вибачення);
- порівняння традицій та способу життя з рідною культурою;
- терміни, пов'язані з типово британськими чи американськими явищами (шкільне життя, календар свят, їжа, дозвілля тощо) [45].

Збільшується увага до соціолінгвістичної компетентності – формування умінь спілкуватися у звичних соціальних ситуаціях, дотримуючись норм і правил іншої культури [45].

Зазначимо основні проблеми й недоліки програм:

1) Недостатня конкретизація лексичного обсягу. Часом програми не містять чітких вимог щодо кількості й складу слів для засвоєння в межах тем (особливо щодо соціокультурної лексики) [33].

2) Відрив від сучасних реалій. Окремі теми та слова можуть бути недостатньо адаптованими до інтересів сучасних підлітків. Відсутня лексика для цифрової комунікації, соціальних мереж і глобальних викликів. [45],

3) Недостатність автентичного матеріалу. Програми декларують потребу в автентичній лексичній базі, але практичне наповнення підручників часто обмежене [34].

4) Обмежена міжкультурна рефлексія. Рідко пропонуються завдання для глибшого зіставлення культур, критичного мислення про медіа, поведінку, етикет, нагальні проблеми (сталий розвиток, толерантність, багатоаспектність ідентичності) [34].

Розглядаючи сучасні посібники стало зрозуміло, що практично всі містять проєктні, діалогічні та рефлексивні завдання, словнички з ілюстраціями, вставки з автентичних джерел, вправи на соціокультурну обізнаність.

Види соціокультурної лексики, на які акцентують увагу шкільні підручники англійської мови (5–9 класи):

- 1) Країнознавча лексика – назви країн, міст, географічних об'єктів.
 - Символи та пам'ятки культури (*наприклад, Big Ben, Buckingham Palace*).
 - Реалії повсякденного життя у Великій Британії, США та інших англomовних країнах.
- 2) Свята та традиції.
 - *Назви та описання свят: Christmas, Easter, Halloween, Thanksgiving, St. Valentine's Day.*
 - Способи святкування, страви, атрибути свят.
 - Порівняння традицій в англomовних країнах та Україні.
- 3) Етикетна та комунікативна лексика.
 - Ввічливі формули: вітання, прощання, подяка, вибачення.
 - Фрази для спілкування у різних ситуаціях (школа, дім, громадське місце).
 - Лексика толерантності й поваги до різноманіття.
- 4) Лексика довкілля та соціальної взаємодії.

- Теми родини, дружби, допомоги, освіти.
- Волонтерство, захист природи, участь у суспільстві.
- Поняття «громада», «правила поведінки», «громадянська відповідальність».

5) Лексика повсякденного життя.

- Шкільне життя (уроки, предмети, звички, шкільна форма).
- Дозвілля, хобі, улюблені заняття.
- Харчування, покупки, транспорт, подорожі.

Таблиця 2.1.

Підручники для навчання лексики (5–9 класи)

Назва/Автор	Фокус на лексичних темах	Соціокультурний компонент
Карп'юк О.Д.	Тематичне структурування, країнознавство, етикет; сучасне життя, свята	Акцент на традиціях, святах, відомих особах; країни, порівняння культур [3]
Коваленко Л.В.	Комунікативна й соціокультурна лексика повсякденності, шкільне та сімейне життя	Елементи етикету, правила поведінки, країнознавчі довідки [4]
Редько В.Г., Сотникова С.І.	Усі типові сфери життя: хобі, екологія, спілкування, подорожі	Міжкультурна взаємодія, відмінності традицій, інтерактивні завдання про свята, моральні норми [5,6,7]
Focus, Friends, English Plus	Акцентована увага на соціумі, сім'ї, освіті,	Рубрики Culture Spot, Country File; рольові ігри “Життя у

	культурних подіях	Великій Британії”, “Diversity” [30]
--	-------------------	--

Отже, програми та підручники розкривають лексичну та соціокультурну складові переважно тематично й фрагментарно, їхній ефект – значною мірою залежить від використання додаткових ресурсів учителем і варіативності завдань. Важливо завершувати реформування змісту програм із урахуванням реалій цифрової доби, застосування сучасної лексики й створення умов для глибокого осмислення культурних і соціальних відмінностей. Ефективне навчання лексики можливе за рахунок гнучкого підходу, залучення актуальних джерел, розвитку креативної й критичної рефлексії учнів щодо культурного різноманіття.

Разом із тим, окреслені сильні сторони потребують системного підсилення на рівні конкретизації результатів і добору лексики. По-перше, доцільно уточнити «лексичний мінімум» для кожної теми крізь призму соціокультурних результатів: не лише кількість слів, а й типи мовленнєвих дій, у яких ці слова реально «працюють» (опис традиції, шкільного правила, громадської ініціативи, етикетної ситуації тощо). Така деталізація прямо відповідає вимогам модельної програми НУШ (цільові орієнтири – «комунікативна» й «соціокультурна» компетентності) та узгоджується з висновками про необхідність чітких критеріїв добору лексики [45; 34]. По-друге, в оновлених календарних планах варто закласти «цифрові» підтеми (онлайн-спільноти, безпечна комунікація, етика мережі, штучний інтелект у навчанні), аби зняти заувагу про відрив від сучасних реалій та підтримати міжпредметні зв'язки з громадянською освітою та інформатикою [42; 7].

Звернемо увагу, що на рівні методик і досвіду шкіл уже є напрацьовані рішення: рольові ігри, проблемні дискусії, ситуативні кейси, які довели ефективність у нарощуванні комунікативної та соціокультурної компетентностей учнів середньої ланки [47; 44]. Водночас дослідження

монологічного мовлення в 7–9 класах підказує, що завдання слід проєктувати так, щоби учні переходили від опису фактів до інтерпретації й оцінювання культурних явищ (позиція, аргументи, приклади з різних джерел) [20]. Це напряду корелює з логікою «нарошення складності» у 8–9 класах (критичний аналіз, медіаграмотність, громадянська відповідальність), зафіксованою в чинних і модельних програмах [45; 9; 34].

Для подолання браку автентичного матеріалу варто нормативно «закріпити» мінімальну частку текстів і мультимедій з відкритих ресурсів (відеофрагменти, короткі подкасти, афіші подій, уривки блогів, шкільні сайти) та запропонувати вчителю орієнтовні банки посилань, що легко оновлюються (електронні версії підручників і додатків, каталоги вправ, онлайн-словники) [29; 12; 38]. Методичні рекомендації на 2024/2025 н. р. також підтримують ідею варіативних джерел і завдань, що працюють на компетентності, а не на механічне засвоєння списків слів [34; 37]. При цьому доречно передбачити короткі «етикетні вставки» (language tips) у кожному модулі: мовленнєві формули, культурні нюанси звертань, різниця реєстрів (formal/informal), прийнятні способи незгоди – із подальшим перенесенням у рольові ситуації [19].

Чіткішого окреслення потребує й система оцінювання. Замість переважання тестів на відтворення значень слів пропонуємо рубрики, де лексика оцінюється у поєднанні з соціокультурною дією: «опис події з дотриманням етикету», «порівняння традицій із коректним використанням маркерів зіставлення», «аргументація позиції щодо соціального явища з опорою на різні джерела». Такий підхід знімає суперечність між переліченням лексем і реальною комунікацією, про що застерігають і теоретики, і практики [45; 11; 42].

Нижче подамо зразкову матрицю оновлення лексичних блоків (фрагмент), що може бути інтегрований у робочі програми та поурочне планування [37].

Тема	Соціокультурний фокус	Лексичні підтематика (мінімум)	Типові завдання/оцінювання
Шкільне життя (5–6)	Правила поведінки, інклюзивність	звертання, ввічливі формули, classroom routines	рольова гра «New student welcome»; міні-постер про правила з поясненнями [45;6]
Свята й традиції (5–7)	Порівняння практик, культурні символи	святкові атрибути, страви, привітання	інфографіка «My family celebration vs UK/US»; аудіоміні-інтерв'ю [45; 26]
Громада та волонтерство (6–8)	Громадянська участь, етика допомоги	charity, community, roles	лист-звернення до громади; дебрифінг етичних дилем [9; 47; 44]
Медіа і мережевий етикет (7–9)	Безпечна комунікація, медіаграмотність	online profiles, privacy, respectful debate	аналіз коментарів (what's OK/not OK) + рефлексія; мікроесе [7]
Глобальні виклики (8–9)	Екологія, стійкість, різноманіття	sustainability, stereotype, bias	дебати з джерелами; позиційний папір (150–200 слів) [45; 20; 11]

Щоб забезпечити безперервне зростання складності, доцільно прописати «спіраль» умінь: у 5–6 класах – впізнавання/опис; у 7 – порівняння/пояснення; у 8 – застосування норм етикету у варіативних ситуаціях і вирішення конфліктів; у 9 – аргументований критичний аналіз із посиланням на дані з кількох

культурних джерел [45; 34; 20]. Для вчителя це означає: кожен модуль має завершуватися маленьким інтегрованим продуктом (інфографіка, подкаст-есе, дебатна промова, шкільний гайд), що природно «змушує» учнів користуватися лексикою за призначенням [39; 44].

Окремо наголосимо на варіативності підруничкової бази. Навіть у межах одного класу доцільно комбінувати основний підручник із додатковими електронними ресурсами (Culture/Country рубрики, банки вправ, автентичні тексти), що пропонують сучасні серії та відкриті платформи [29; 12; 26; 38]. Порівняльний аналіз модельних програм підтверджує: не стільки «який» підручник, скільки «як» він інтегрується у компетентнісний сценарій, визначає якість результату [34; 33].

Отже, модернізація лексичного компонента для 5–9 класів має спиратися на три кроки: 1) конкретизація лексичних мінімумів через соціокультурні дії; 2) стабільна квота автентичних і цифрових ресурсів у кожному модулі; 3) продуктоцентричне оцінювання (рольова взаємодія, мікропроєкт, есе/дебати), що залучає лексику в реальне спілкування. Така рамка узгоджується з НУШ-орієнтирами, враховує нові виклики шкільної освіти й підтримує послідовний розвиток міжкультурної обізнаності та соціокультурної компетентності учнів [45; 34].

2.2. Формування соціокультурної компетентності за допомогою лексики

За словами О. Марущак, компетентність – це інтегрована якість особистості, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень та цінностей [26]. Інші українські дослідники (І. Бех, Н. Бібік, О. Биковська та ін.) підкреслюють, що компетентність включає не лише професійні знання і навички, а й ставлення до справи, схильності, інтереси, здатність ефективно застосовувати знання в конкретних ситуаціях [40]. М. Головань визначає

компетентність як багатогранну якість особистості, що дозволяє вирішувати завдання і приймати рішення на основі знань, обізнаності і досвіду [5].

У британській педагогіці компетентність розглядається як здатність особистості застосовувати знання, навички та ставлення для ефективного виконання професійної діяльності і вирішення практичних завдань. Наприклад, у роботах, пов'язаних із компетентнісним підходом в освіті, компетентність трактують як інтегративну характеристику, що поєднує знання, уміння та особистісні якості для досягнення результату [Н. Бібік, В. Бобрицька, М. Піддячний].

Соціокультурна компетентність – це здатність особистості адекватно взаємодіяти в іншомовному культурному середовищі, розуміти і використовувати мовні засоби з урахуванням соціокультурних норм, традицій і цінностей. Вивчення лексики соціокультурного спрямування є ключовим чинником у формуванні цієї компетентності, оскільки лексика відображає культурні реалії, етикет, традиції і способи спілкування носіїв мови. До умов формування соціокультурної компетентності зараховуємо:

1. Знайомство з національно-культурною специфікою через лексику. На уроках англійської мови соціокультурна компетентність починає формуватися з ознайомлення учнів із національними реаліями, які представлені в лексичних одиницях. Це можуть бути:

- Державна символіка (прапор, герб, гімн);
- Географічні назви (країна, столиця);
- Відомі історичні та культурні персонажі;
- Традиційні свята, ігри, страви;
- Етикетні формули (привітання, прощання, вибачення, подяки);

Означені лексичні одиниці не лише збагачують словниковий запас, а й дають учням уявлення про культурний контекст, у якому функціонує мова [2], [18].

2. Використання аутентичних текстів і матеріалів. Для формування соціокультурної компетентності важливо працювати з автентичними текстами-статтями, діалогами, відео, аудіозаписами, які містять живу лексику і відображають реальні культурні ситуації. Це дозволяє:

- Поглибити розуміння культурних особливостей;
- Ознайомитися з типовими мовними зворотами і кліше;
- Навчитися інтерпретувати соціокультурну інформацію;
- Розвивати критичне мислення щодо культурних відмінностей;

Такі матеріали стимулюють учнів до активного використання соціокультурної лексики в мовленнєвих ситуаціях [19].

3. Використання системи вправ для формування соціокультурної компетентності. Ефективне формування соціокультурної компетентності неможливе без спеціально розробленої системи вправ, які можна поділити на кілька типів:

- Рецептивні (слухання, читання) – спрямовані на сприйняття і розуміння соціокультурної лексики та інформації
- Продуктивні (говоріння, письмо) – розвиток умінь використовувати соціокультурну лексику у мовленні
- Комунікативні – моделювання типових соціокультурних ситуацій спілкування (привітання, знайомство, святкування, ділове спілкування)
- Порівняльні – зіставлення культурних особливостей рідної та англomовної культур, що сприяє глибшому розумінню і формуванню толерантності [45, 50].

Приклади вправ:

1. Вивчення і використання етикетних формул (привітання, подяки);
2. Рольові ігри з використанням культурних сценаріїв;
3. Пошук і пояснення значення культурних реалій у текстах;
4. Створення коротких усних чи письмових повідомлень на соціокультурні теми [45].

4. Етапність формування соціокультурної компетентності. Формування соціокультурної компетентності відбувається поступово, враховуючи вікові особливості і рівень підготовки учнів:

- Початковий етап – знайомство з базовою соціокультурною лексикою, етикетом, простими культурними фактами
- Середній етап – поглиблене вивчення культурних особливостей, робота з автентичними матеріалами, розвиток навичок міжкультурної комунікації
- Вищий етап – формування умінь критично аналізувати культурні явища, порівнювати культури, застосовувати соціокультурну лексику у складних комунікативних ситуаціях [2, 7].

5. Урахування ролі лексики у формуванні соціокультурної компетентності. Лексика соціокультурного спрямування є не просто набором слів, а носієм культурної інформації. Вона:

- Відображає цінності, традиції, історію і світогляд народу;
- Допомогає зрозуміти невербальні і вербальні норми спілкування;
- Сприяє формуванню адекватної поведінки у міжкультурних ситуаціях;
- Забезпечує засоби для вираження культурної ідентичності і поваги до інших культур [19], [45].

Формування соціокультурної компетентності за допомогою лексики – це комплексний процес, який включає ознайомлення з культурними реаліями через лексичний матеріал, роботу з автентичними джерелами, виконання різноманітних вправ, а також поступове ускладнення змісту і форм комунікації. Такий підхід не лише розширює словниковий запас, а й розвиває міжкультурну чутливість, готовність до ефективного спілкування у глобалізованому світі.

2.3. Види вправ для формування соціокультурної компетентності учнів 5-9 класів

Формування соціокультурної компетентності на уроках англійської мови є важливим компонентом комунікативної компетентності учнів. Цей процес передбачає знайомство з національнокультурною специфікою мовленнєвої поведінки, умінням користуватися елементами соціокультурного контексту, які є релевантними для породження і сприйняття мовлення з погляду носіїв мови.

Соціокультурна компетентність містить знання про соціальні правила, звичаї, ритуали, соціальні стереотипи, країнознавчі факти та інші особливості культури країни, мова якої вивчається. Вона формується через навчання різних видів мовленнєвої діяльності, інтегруючи країнознавчу та лінгвокраїнознавчу складові.

На уроках англійської мови важливо застосовувати методики, які сприяють формуванню цієї компетентності, зокрема:

- використання автентичних матеріалів (тексти, відео, аудіо) як продуктів культури носіїв мови.
- інтеграція творчих, ігрових та дослідницьких завдань, які стимулюють розвиток міжкультурної комунікації.
- порівняння культур рідної країни та країни вивчення мови для усвідомлення культурних відмінностей і подібностей.
- формування мовних умінь з акцентом на соціокультурний контекст спілкування (привітання, вітання, правила поведінки у різних соціальних ситуаціях).

Окрім теоретичних знань, учні мають здобувати практичні навички, які допоможуть їм етично й адекватно взаємодіяти з носіями іншої культури та ефективно комунікувати у міжкультурному середовищі [45].

Для формування соціокультурної компетентності учнів 5–9 класів англійської мови застосовують різноманітні вправи, які детально можна розглянути за такими напрямками:

1) Рольові ігри як інтерактивний метод. Учні виконують ролі в змодельованих реальних ситуаціях (наприклад, знайомство, запрошення на свято, обговорення правил поведінки). Метою таких вправ є розвиток говоріння, уміння функціонально використовувати соціокультурну лексику, зняття мовленнєвого страху через «входження» у роль іншої особи.

Приклад вправи: «What's my problem?» – учням роздають стікер з проблемою, яку вони не бачать. Партнери по черзі дають поради, не називаючи проблему, а учень має вгадати її.

Перевагами такого виду вправ є активне відтворення соціокультурних норм, підтримка імпровізації, наближення навчання до реального спілкування [34].

2) Читання та лексичний аналіз культурознавчих текстів. Учні читають аутентичні або адаптовані тексти про традиції, свята, особливості життя англomовних країн. Метою таких вправ є засвоєння нової лексики соціокультурного характеру, розуміння контексту, розвиток міжкультурної рефлексії.

Приклад вправи: Пояснити значення підкреслених слів, знайти українські відповідники, відповісти на запитання по тексту [41, с. 6]. Форматом вправи може бути індивідуальна або парна робота з подальшим обговоренням (вербальним або письмовим).

3) Аудіювання та перегляд відеоматеріалів. Прослуховування чи перегляд аудіо-/відеозаписів про соціокультурні аспекти (фестивалі, шкільне життя, повсякденні ситуації). Метою вправи виступає розвиток розуміння живої мови, сприйняття культурних контекстів, закріплення відповідної лексики. Наприклад: Учні прослуховують діалог і відповідають на питання, описують побачене або чуже, роблять висновки про традиції [41].

4) Проектна діяльність і творчі завдання. Учні готують проекти, презентації, інтерв'ю про культуру, традиції, свята англomовних країн. Метою вправи є розвиток навичок дослідницької роботи, колективної взаємодії, поширення словникового запасу в соціокультурному аспекті, формування критичного мислення.

Зразок завдання: *Зібрати інформацію про національне свято, підготувати звіт або мультимедійну презентацію* [60].

5) Вправи на порівняння культур. Порівняння етикету, традицій, форм ввічливості різних культур (рідної і англomовної). Метою вправи виступає формування міжкультурної компетентності, усвідомлення культурних відмінностей і спільних рис. Тип завдань включає обговорення, написання коротких есе чи діалогів, пошук відмінностей і схожостей [45].

6) Лексичні та комунікативні вправи з соціокультурною тематикою. Робота з лексикою ввічливості, свят, сімейних традицій, правил поведінки в різних соціальних контекстах. Формою виконання може бути заповнення діалогів, створення власних висловлювань, письмові вправи, використання тематичних карток. Задачою даних вправ є закріплення адекватного застосування соціокультурної лексики в різних ситуаціях, розвиток мовної гнучкості [45].

7) Демонстрації етикету, норм поведінки. Моделювання різних культурних сценаріїв, наприклад, як правильно вітатися, запрошувати, спілкуватися з незнайомцями. Метою роботи є осмислення і практичне застосування культурних норм.

Приклад: *Учні показують, як ввічливо звернутися до вчителя чи гостя, чи як поводитися на святі* [45, 20].

8) Обговорення і дискусії. Тематичні обговорення у групах або парах про культурні явища, моральні цінності, глобальні питання (толерантність, екологія). Метою дискусії є розвиток навичок аргументованої мови, креативного та критичного мислення, усвідомлення соціокультурної відповідальності.

Форматом вправи може бути вільне обговорення, дебати, рольові суперечки [18; 45].

Для ефективності важливо поєднувати різні види діяльності: говоріння, аудіювання, читання та письмо. Завдання мають бути цікавими, наближеними до життя та проблем учнів. Акцент на інтерактивність і соціокультурний контекст сприяє кращому засвоєнню матеріалу і формуванню компетентності.

Отже, ефективне формування соціокультурної компетентності потребує системності та чіткого методичного підґрунтя. Сучасні дослідження наголошують, що важливо не лише ознайомлювати учнів із культурними фактами, а й створювати ситуації, у яких вони зможуть практично застосовувати отримані знання у спілкуванні [11]. Так, інтеграція автентичних матеріалів, рольових ігор, мініпроектів та міжкультурних дискусій сприяє глибшому засвоєнню соціокультурних норм і розвитку мовної гнучкості [20; 44; 6].

Одним із найефективніших шляхів формування соціокультурної компетентності є поєднання мовленнєвих завдань із культурними сценаріями, коли учні виконують конкретні ролі, наприклад, організатора свята, волонтера чи гіда, що передбачає застосування етикетної лексики, адекватної невербальної поведінки та добору мовних формул відповідно до соціальної ситуації [27]. Такі завдання дозволяють учням не лише вивчати лексику, а й засвоювати культурні моделі взаємодії, розвиваючи емпатію та толерантність до різних культурних проявів [11; 44].

Важливим компонентом навчання є порівняння рідної та англomовної культур, яке дає змогу усвідомити універсальні та відмінні риси у поведінці, традиціях, способах комунікації [45]. Завдяки цьому учні формують не лише знання про іншу культуру, а й критичне ставлення до власних соціокультурних стереотипів, що є невід'ємною складовою громадянської та міжкультурної зрілості [44].

Ефективність реалізації цього підходу значно зростає за умов використання цифрових ресурсів: онлайн-відео, інтерактивних платформ,

блогів, соціальних мереж, де учні можуть взаємодіяти з автентичними текстами та реальними носіями мови [7; 18]. Такі інструменти стимулюють самоосвіту, відкривають доступ до сучасної лексики, що відображає культурні тенденції XXI століття, і сприяють розвитку критичного мислення [1; 7].

Отже, сучасний урок англійської мови має поєднувати автентичний зміст, комунікативну діяльність та міжкультурну рефлексію, що дозволяє учням поступово переходити від знання фактів до дії у культурному контексті. Розвиток соціокультурної компетентності є не лише складником іншомовної освіти, а й важливим чинником формування особистості, здатної до діалогу культур, співпраці та відповідальної комунікації у глобальному світі [45; 11].

Висновки до другого розділу

Соціокультурна компетентність є ключовою складовою комунікативної підготовки, яка забезпечує здатність учнів до ефективної міжкультурної взаємодії та розуміння культурних особливостей носіїв мови. Вона включає знання про традиції, звичаї, норми поведінки, символи, а також здатність аналізувати й порівнювати соціальні явища різних культур.

Методика формування цієї компетентності базується на використанні автентичних матеріалів, інтерактивних вправ, рольових ігор, проектної діяльності та міжкультурних дискусій. Це сприяє розвитку мовної чутливості, креативності та критичного мислення, а також формує емоційний та ціннісний ставлення до іншої культури.

Проблеми сучасної педагогіки в цій сфері включають недостатню конкретизацію лексичного обсягу, відсутність сучасної цифрової лексики, недостатню кількість автентичних матеріалів та слабкий рівень міжкультурної рефлексії.

Перспективи та рекомендації передбачають уточнення «лексичного мінімуму», активне застосування цифрових ресурсів, створення системи оцінювання, що враховує рівень зусиль, та зосередження на розвитку

міжкультурної компетентності як цілісної особистісної якості, здатної до діалогу культур і відповідальної комунікації.

Загалом, сучасне навчання англійської мови в Україні потребує системного підходу, який забезпечує не лише мовленнєву підготовку, але й глибоке розуміння та повагу до культурних різноманіттів світу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що лексика соціокультурного спрямування є одним із найважливіших компонентів іншомовної комунікативної компетентності, адже саме через мову здійснюється передача культурних кодів, норм і цінностей певного народу. Аналіз теоретичних джерел довів, що соціокультурна лексика виконує роль своєрідного «містка» між мовою й культурою, забезпечуючи можливість адекватного міжкультурного спілкування. Вона охоплює не лише мовні одиниці, що позначають реалії, традиції, ідеологічні, релігійні та соціальні явища, а й відображає специфіку національного менталітету та системи цінностей суспільства.

У першому розділі роботи узагальнено основні наукові підходи до визначення поняття «лексика соціокультурного спрямування» у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці. Встановлено, що дослідники (В. Телія, Р. Вільямс, О. Кучерук та ін.) трактують цю лексику як носій культурних смислів, який репрезентує національну ідентичність народу. На підставі аналізу англomовного матеріалу сформовано класифікацію соціокультурної лексики за видами – реалії, етнолексика, політична, релігійна, соціально маркована, фразеологічна та символічна – що дозволяє структурувати мовний матеріал і підвищити ефективність його опрацювання у процесі навчання англійської мови.

Другий розділ присвячено аналізу програм і підручників з англійської мови для 5–9 класів, який показав, що чинні навчальні документи базуються на комунікативному, діяльнісному й культурологічному підходах. У них простежується поступовий розвиток соціокультурної компетентності: від ознайомлення з культурними явищами у 5–7 класах до критичного аналізу цінностей і стереотипів у 9-му класі. Водночас виявлено певні проблеми: недостатню конкретизацію лексичних мінімумів, відсутність сучасної цифрової тематики та обмежену кількість автентичних матеріалів.

У другому розділі окреслено практичні аспекти формування соціокультурної компетентності на уроках англійської мови. Визначено, що найбільш ефективними засобами є рольові ігри, міжкультурні проекти, робота з автентичними джерелами, дискусії та завдання порівняльного характеру. Такі форми діяльності сприяють розвитку мовленнєвої гнучкості, емпатії, толерантності й критичного мислення учнів. Особливу роль відіграє цілеспрямована робота з соціокультурною лексикою, що формує у школярів здатність добирати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування й культурних норм.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що формування соціокультурної компетентності учнів засобами лексики є комплексним процесом, який потребує:

- системної інтеграції соціокультурної тематики у зміст навчальних програм;
- використання автентичних, актуальних матеріалів і цифрових ресурсів;
- розроблення системи вправ, зорієнтованих на практичне застосування лексики у реальних комунікативних ситуаціях;
- постійної міжкультурної рефлексії, що допомагає учням усвідомити різноманіття культур і власну культурну ідентичність.

Отже, лексика соціокультурного спрямування є не лише засобом мовного збагачення, а й потужним інструментом формування особистості, здатної до діалогу культур, взаємоповаги та ефективної комунікації у глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акоп'янц Н. М., Голікова О. М. Семантичний потенціал стилістично нейтральних слів в англійській мові. *Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Сер. Філологія*. 2020. № 45 (1). С. 116–120. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v45/part_1/30.pdf
2. Англійська мова в старшій школі: який підручник обрати? : стаття блогу «Grandlingua». 30.08.2019. URL: <https://grandlingua.com.ua/shop/news/angliyska-mova-v-starshiy-shkoli-yakiy-pidruchnik-obrati> (дата звернення: 16.10.2025).
3. Базова В. І. Фразеологізми в англійській мові: семантична та експресивно-стилістична класифікація. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки*. 2025. № 212. С. 44–48. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/608> (дата звернення: 16.10.2025).
4. Беденко І. В. Розвиток соціокультурної компетенції учнів на уроках англійської мови як засіб формування навичок ХХІ століття: з досвіду роботи. 2018. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-sociokulturno-kompetenci-uchniv-na-urokah-angliysko-movi-yak-zasib-formuvannya-navichok-hhi-stolittya-74199.html> (дата звернення: 16.10.2025).
5. Безвін Ю. Г. Система вправ для формування соціокультурної компетентності майбутніх викладачів англійської мови. *Іноземні мови*. 2016. № 3. С. 36-41. URL: <https://fl.knlu.edu.ua/article/view/122560> (дата звернення: 16.10.2025).
6. Валевська С. В. Формування соціокультурної компетентності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення англійської мови. Науковий блог НаУ «Острозька академія». 17.10.2014. URL: <https://naub.oa.edu.ua/formuvannya-sotsiokulturnoji-kompetentnosti-studentiv-nemovnyh-spetsialnostej-vyschyh-navchalnyh-zakladiv-u-protsesi-vyvchennya-anhlijskoji-movy/> (дата звернення: 16.10.2025).

7. Викладання іноземної мови у 2023/2024 н. р.: методичні рекомендації : аналітична публікація порталу «Знайшов». 16.08.2023. URL: https://znayshov.com/News/Details/vykkladannia_inozemnoi_movy_u_2023_2024_na_vchalnomu_rotsi_metodychni_rekomendatsii (дата звернення: 16.10.2025).

8. Волошина Л. Є. Формування соціокультурної компетентності учнів на уроках англійської мови (методичні рекомендації). Радомишль, 2019. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-sociokulturno-kompetentnosti-uchniv-na-urokah-angliysko-movi-metodichni-rekomendaci-144758.html> (дата звернення: 16.10.2025).

9. Гончарова Н. М. Формування соціокультурної компетентності учнів старших класів у контексті сучасної методики викладання англійської мови : кваліфікац. робота / ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Старобільськ, 2021. 69 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8700> (дата звернення: 16.10.2025).

10. Горблюк О. Лексико-семантичні аспекти молодіжного сленгу англійської мови. Науковий блог НаУ «Острозька академія». 27.05.2010 (оновлено 16.01.2012). URL: <https://naub.oa.edu.ua/leksyko-semantychni-aspekty-molodizhnoho-slenhu-anhlijskoji-movy/> (дата звернення: 16.10.2025).

11. Задорожна І., Будна Т., Дацків О. Англійська мова (5-й рік навчання): підручник для 5 класу (з аудіосупроводом). Київ: Богдан, 2022. 160 с. Е-версія: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/5_english_zadorozhna_2022.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

12. Зимомря І. М., Мойсюк В. А., Трифан М. С., Унгурян І. К., Яковчук М. В. Модельна навчальна програма «Іноземна мова 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Київ: МОН України, 2021. 55 с.

13. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 н. р. Лист МОН України від 09.08.2024. URL:

https://znayshov.com/FR/36432/metod_rekom_Chern_2024_2025-34-41.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

14. Кнодель Л. В. Дослідження впливу мовного середовища на формування соціокультурної компетенції студента. Монографія. Київ: КНУТД, 2019. 128 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15034/1/20200305_309.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

15. Коваленко А. Формування соціокультурної компетентності учнів старших класів у процесі вивчення англійської мови. *Науковий вісник УжНУ. Сер. Філологія*. 2023. Вип. 1(23). С. 243–254.

16. Козубай І., Корх А., Наумик А. Цифровізація у викладанні іноземної мови: історичний та правовий аспекти. *Grail of Science*. 2023. № 32. С. 317–321.

17. Комар О., Леврінц М. Використання рольових ігор для розвитку комунікативної та соціокультурної компетентностей здобувачів базової середньої освіти: ситуаційний аналіз. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. Вип. 1. С. 102–109.

18. Кучерук О. Соціокультурний розвиток учнів як лінгвометодична проблема. *Українська мова і література в школі*. 2014. №2. С. 2–7.

19. Мітчелл Г. К. Англійська мова: підручник для 5 класу (з аудіосупроводом), Київ: Лінгвіст, 2022. 144 с. Е-версія: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/5_english_mitchel_2022.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

20. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов (5–9 класи) : затверджено наказом МОН України від 12.06.2017 № 804. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf> (дата звернення: 16.10.2025).

21. Новоселець О. В. Семантична система в англійській мові. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), № 6(1). С. 158-162.
22. Олійник О. С. Культура як спосіб життя і методологія аналізу культури: концептуальний підхід Р. Вільямса. *Культурологічна думка*. 2012. № 5. С. 48–56.
23. Олійник, О. С. Вступ до соціології культури (за теорією Р. Вільямса). *Культура України*. 2013. Вип. 43. С. 31–41.
24. Осадча Н. В. Підсистема вправ для формування лінгвосоціокультурної компетентності в англomовному читанні на уроках країнознавства. *Іноземні мови*. 2015. № 4. С. 11–18.
25. Панченко О. І. Лексико-семантична класифікація англійського молодіжного сленгу. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), № 2(1). DOI: 10.32838/2710-4656/2021.2-1/32.
26. Пасічник О. Проблема добору лексичного мінімуму з іноземних мов для закладів загальної середньої освіти: історія, сьогодення, перспективи. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 1. С. 98–106. DOI: 10.32405/2411-1317-2022-1-98-106.
27. Полонська Т. К. Порівняльний аналіз модельних навчальних програм з іноземних мов для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти : Матеріали конф. Київ: Ін-т педагогіки НАПН України, 2021. С. 993–1000. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730090/1/Conf_Kharkiv-993-1000.pdf (дата звернення: 16.10.2025).
28. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І. Та ін. Модельна навчальна програма «Іноземна мова 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Київ: МОН України, 2021. 42 с.
29. Романчук С. М., Лозинська О. В. Соціокультурна домінанта викладання іноземних мов у вищій школі. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки*. 2013. Вип. 165. С. 548–552.

30. Снісаренко Я. С. Суспільно-політична лексика у структурно-семантичному аспекті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2012. 216 с.

31. Солопун Є. В. Соціокультурний аспект викладання англійської мови та його роль у практичній роботі учнів. *Народна освіта*. 2016. № 1(31). С. 58–62.

32. Томків Р. А. Соціокультурна компетенція та її значення при вивченні іноземних мов. Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2021. С. 282–283.

33. Холод І. В. Методика навчання англійської мови: навчально-методичний посібник. Умань: Візаві, 2019. 160 с.

34. Яцкевич М., Кобелєва К. Частини мови в англійській мові: кількість та функції кожної. Блог Cambridge.ua, 11.07.2025. URL: <https://cambridge.ua/uk/blog/parts-of-speech-in-english-definitions-and-examples/> (дата звернення: 16.10.2025).

35. Яковчук М. Навчання іншомовного монологічного мовлення учнів 7–9 класів гімназій з використанням компетентісно орієнтованих технологій. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 3. С. 235–245. DOI: 10.32405/2411-1317-2023-3-235-245.

36. Bachelous K., Ikonopystseva A. Blending Learning Strategies in Optional ESP Courses. *SSU Research Bulletin. «Philology, Journalism» Series*. 2020. № 2. Vol. 2. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/77995/1/Ikonopystseva_Bachelous_paper.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

37. Edera. «Англійська мова (спецкурс 5–9)»: Пояснювальна записка : електрон. ресурс. URL: https://edera.gitbook.io/englishmonspecial59/vstup/poyasnuvalna_zapyska (дата звернення: 16.10.2025).

38. Ishraq S. Sociolinguistics: Language and Cultures. Chapter 2. 2023. P. 19–43. In: [teaching/education volume; SAGE]. URL:

https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/32454_book_item_32454.pdf

(дата звернення: 16.10.2025).

39. Williams R. Keywords: A Vocabulary of Culture and Society. New York: Oxford University Press, 1985. 423 p.

40. Wentworth D. Sociocultural Linguistics – Sustainability Directory. 2025-04-19. URL: <https://lifestyle.sustainability-directory.com/term/sociocultural-linguistics/> (дата звернення: 16.10.2025).

41. Yong H.; Peng J. A Sociolinguistic History of British English Lexicography. London; New York: Routledge, 2022.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект уроку з англійської мови для 5 класу

Тема уроку: Christmas Traditions in Great Britain

Сфера спілкування: особистісна.

Тематика ситуативного спілкування: Обговорення культурних звичаїв англомовних країн

Наскрізна лінія: «Формування соціокультурної компетентності».

Мовний інвентар: нові лексичні одиниці (Decorate the house, Baubles, Christmas tree, Star, Christmas Eve, Stockings, Father Christmas, Presents, Christmas crackers, Christmas dinner, turkey with cranberry sauce, Brussels sprouts, Christmas pudding. Граматика: повторення застосування минулих (Past Simple, Past Continuous) та теперішніх (Present Simple, Present Continuous, Present Perfect) часів.

Мета уроку (як намір учителя):

- формувати компетентність у слуханні та говорінні;
- вивчити нову лексику з теми;
- спонукати учнів до іншомовного спілкування;
- навчити описувати якість їжі та отримані емоції від її споживання;
- навчити учнів добирати ЛО відповідно до мовленнєвої ситуації;
- навчити учнів брати участь в обговоренні теми, поважати думки один одного;
- повторити вживання минулих (Past Simple, Past Continuous) та теперішніх (Present Simple, Present Continuous, Present Perfect) часів на основі запропонованого тексту.

Наприкінці уроку учень :

- розуміє і використовує нову лексику, пов'язану з різдвяними традиціями Великої Британії (наприклад, слова *decorate the house*, *Christmas tree*, *Father Christmas*, *Christmas pudding* тощо).
- описує основні британські різдвяні звичаї і традиції.
- уміє вести діалоги та бере активну участь у рольових іграх на тему святкування Різдва, порівнює традиції своєї родини із традиціями англомовних країн.
- Виконує вправи на закріплення лексики (заповнення пропусків, складання речень із новими словами).
- уміє оцінювати свій рівень володіння новою лексикою й готовність застосовувати її в мовленні.

Тип уроку: комбінований

Форма роботи: очна

Обладнання: Підручник 5 клас А. Несвіт, робочий зошит, роздатковий матеріал, презентація в програмі Microsoft Power Point, ноутбук .

Схематичний план уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу – 1 хв.;
2. Введення в іншомовну атмосферу – 3 хв.;
3. Оголошення теми та мети уроку – 1 хв.;

II. Основна частина:

1. Перегляд відео – 5 хв.;
2. Введення нової лексики – 5 хв.;
3. Читання короткого тексту з підкресленими новими словами – 15 хв.;
4. Колективне обговорення, пояснення значень, приклади вживання – 10 хв.

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія – 2 хв.;
2. Виставлення оцінок – 1 хв.;

3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання – 2 хв.

Хід уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу – 1 хв.

T: Good morning, everyone! I'm glad to see you today! Let's start our exciting journey into the world of English and British Christmas traditions!

2. Введення в іншомовну атмосферу – 5 хв.

Let's warm up by sharing what you know about Christmas in English-speaking countries. Can you tell me a word or a tradition you've heard about?

3. Оголошення теми та мети уроку – 1 хв.

T: Today we will learn new words and phrases connected with English-speaking cultures, and practice how to use them in real life. So, let's start!

II. Основна частина:

1. Перегляд відео – 5 хв.

T: Let's watch some video and find new words

Показ короткого відео святкування Різдва

https://www.youtube.com/watch?time_continue=16&v=xF6ApSjyqjg&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Fwww.perplexity.ai%2F&embeds_referring_origin=https%3A%2F%2Fwww.perplexity.ai&source_ve_path=Mjg2NjY

2. Введення нової лексики

T: "What new words did you hear? What customs did you notice?"

Презентація 10-15 нових слів і фраз, пов'язаних із культурою

Основна лексика з відео:

- decorate the house – прикрашати будинок

- baubles – ялинкові кулі

- Christmas tree – різдвяна ялинка

- star – зірка (на вершину ялинки)

- Christmas Eve – переддень Різдва (24 грудня)

- stockings – різдвяні шкарпетки

- Father Christmas – Дід Мороз, Санта-Клаус

- presents – подарунки

- Christmas crackers – різдвяні тріскачки (коробочки з сюрпризами)

- Christmas dinner – різдвяна вечеря

- turkey with cranberry sauce – індичка з журавлиним соусом

- Brussels sprouts – брюссельська капуста

- Christmas pudding – різдвяний пудинг (традиційний десерт)

3. Читання діалогу або короткого тексту з підкресленими новими словами.

Інструкція: "Read the dialogue, explain the meaning of the underlined words. Find the Ukrainian equivalents."

Every year, people in Great Britain decorate the house with beautiful baubles and lights. The Christmas tree is always topped with a shining star. On Christmas Eve, children hang their stockings by the fireplace, hoping that Father Christmas will fill them with small presents.

On Christmas Day, families gather together to enjoy a special Christmas dinner. The main dish is usually turkey with cranberry sauce, accompanied by Brussels

sprouts and other vegetables. After the meal, everyone loves to pull *Christmas crackers*, which contain jokes, paper hats, and little surprises.

For dessert, the traditional *Christmas pudding* is served. This festive dish is rich and full of dried fruits and spices. Celebrating Christmas in Great Britain is full of joyful traditions that bring people together and create a warm holiday spirit.

4. Колективне обговорення, пояснення значень, приклади вживання (рольова гра).

Учні у парах розігрують ситуацію святкування Різдва, використовуючи нові слова і фрази.

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія (в групах) – 5 хв.

Обговорення в групах на тему "Our family traditions vs English-speaking countries' traditions".

2. Виставлення оцінок – 1 хв.

3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання – 2 хв.

Заповніть пропуски словами з поданого списку:

Слова: decorate, baubles, stockings, Father Christmas, turkey, Brussels sprouts, Christmas crackers, Christmas pudding, presents, star

Every year, people _____ their houses with lights and colorful _____ to make them look festive. On Christmas Eve, children hang their _____ by the fireplace, hoping that _____ will bring them small _____.

The _____ tree is always topped with a shining _____. On Christmas Day, families enjoy a big _____ dinner. The main dish is usually _____ with cranberry sauce, served with vegetables like _____.

After dinner, everyone loves to pull _____, which contain jokes, paper hats, and small surprises. For dessert, the traditional _____ is served; it is rich and full of dried fruits and spices.

